

СПОСОБИ ВИРАЖЕННЯ ПІДМЕТА В ПАМ'ЯТЦІ ОФІЦІЙНО-ДІЛОВОГО СТИЛЮ «АКТОВА КНИГА ЖИТОМИРСЬКОГО ГРОДСЬКОГО УРЯДУ 1611 РОКУ»

Галина Гримашевич

(Житомирський державний університет імені Івана Франка, h_hrymashevych@ukr.net)
Halyna Hrymashevych. Ways of expressing the subject in the official-business style memo "Act book of the Zhytomyr Grodno government of 1611"

The article analyzes the ways of expressing the subject in the memo of the official business style of the beginning of the 17th century. "Act Book of the Zhytomyr Hrodsky Government of 1611", which included various court documents. The method of continuous sampling of the researched material gives reasons to assert that the most commonly used ways of expressing the subject are quite naturally the noun, the common name in the form of singular and plural and proper name, as well as the pronoun, especially the pronoun of the first person singular I; we sporadically note simple subjects expressed by a numeral, a substantive verb, and other pronouns. Occasionally we record composite subjects. The analyzed system of expressing the subject in the Act book of the Zhytomyr Hrodsky government of 1611 confirms the general tendency of the functioning of this main clause in the specified period of the Old Ukrainian language in monuments of the official-business style, demonstrates the continuity from the Kyivan Russian period to modern times.

Key words: Act book of Zhytomyr Grodno government in 1611, memo of official business style, subject, ways of expression.

Українська мова пройшла значний шлях у своєму розвитку, зберігаючи основні свої елементи й водночас зазнаючи змін на різних структурних рівнях, зокрема й на синтаксичному. З огляду на зазначене повсякчас актуальними, про що свідчить низка досліджень українських мовознавців, є проблеми історичного синтаксису. Це зумовлено тим, що передовсім синтаксична система української мови різних періодів її функціонування є не тільки відображенням граматичних процесів, а й показником розвитку мови як цілісного утворення, оскільки в синтаксисі акумулюються й одиниці інших мовних рівнів та демонструють частотність свого функціонування, граматичну сполучуваність тощо. Діахронний аспект дослідження синтаксису української мови репрезентовано в науковому доробку таких лінгвістів, як С. Бевзенко, О. Безпалько, Л. Булаховський, У. Єдлінська, О. Мельничук, А. Москаленко, С. Самійленко І. Слинько та ін., чий теоретичні положення стали підґрунтям для вивчення синтаксису сучасної української літературної мови (праці І. Вихованця, К. Городенської, А. Грищенка, Н. Гуйванюк, А. Загнітка, Н. Іваницької, М. Каранської, М. Плющ, Л. Шитик, К. Шульжука та ін.), де продемонстровано, з одного боку, статику окремих синтаксичних одиниць як свідчення тяглості синтаксичної системи від давніх періодів до сучасності, а з іншого, – їхню динаміку, зумовлену передовсім інтралінгвальними чинниками.

Актуальність нашої розвідки зумовлена, по-перше, тим, що Актова книга Житомирського гродського уряду 1611 року (упорядники – А. Матвієнко та В. Мойсієнко; відповідальний редактор – В. Німчук) хоча й була об'єктом дослідження лінгвістів (Гула 2015; Крижанівська 2010; Титаренко

2004; Титаренко 2011; Ящук 2019; Ящук 2020), однак характеристика способів вираження підмета не привертала їхньої уваги, а по-друге, запропонована стаття є продовженням низки попередніх публікацій авторки (Гримашевич 2007; Гримашевич 2022), у яких проаналізовано інші аспекти мовних особливостей досліджуваної пам'ятки офіційно-ділового стилю, що уможливить комплексний аналіз лінгвальних особливостей Актової книги Житомирського гродського уряду 1611 року в контексті інших пам'яток зазначеного періоду. Крім того, зазначимо, що такі наукові студії ґрунтуються на достовірному фактичному матеріалі завдяки публікації низки пам'яток української мови, що уможлиблює здійснення історико-лінгвістичних студій.

Об'єкт нашого дослідження – Актова книга Житомирського гродського уряду 1611 року (упорядники А.М. Матвієнко та В.М. Мойсієнко; відповідальний редактор – член-кореспондент НАН України, доктор філологічних наук В.В. Німчук) (Матвієнко, Мойсієнко 2002) з огляду на способи вираження підмета в ній.

Мета статті – схарактеризувати способи вираження підмета в зазначеній пам'ятці офіційно-ділового стилю.

Один з упорядників видання В. Мойсієнко, відомий передовсім як дослідник фонетичної системи поліського наріччя в діахронії, у вступі до пам'ятки докладно проаналізував насамперед фонетичні особливості в царині вокалізму й консонантизму, водночас зауважив про лексичну систему, аргументував, що досліджувана пам'ятка містить багатий матеріал для вивчення історії становлення морфологічної системи української мови, відзначив цікаві словотвірні моделі (Мойсієнко 2002: 14–16). Щодо синтаксичної системи мовознавець відзначає: «На синтаксичному рівні досліджувані судові справи характеризуються певною стандартністю, якої вимагала форма запису подібних ділових паперів» (Мойсієнко 2002: 14).

Передовсім зауважимо, що мовознавці в II половині XX сторіччя видали низку праць, присвячених історичному синтаксису, зокрема й історії становлення головних членів речення, їх функціонування в різні історичні періоди, хоча незначна кількість виданих та удоступнених широкому загалу науковців різножанрових пам'яток на той час не давала змоги зробити системні висновки й навести значну кількість прикладів. Наприклад, О.П. Безпалько в книзі «Нариси з історичного синтаксису української мови» розглядає особливості простих речень у давній українській мові, акцентує на способах вираження головних членів речення. Як зауважує автор, у давньоруській (києворуській) мові за своєю структурою підмет був простий і складений; простий виражався іменником, займенником, числівником, субстантивованим прикметником чи дієприкметником; водночас зрідка він міг виражатися кличною формою іменника (Безпалько 1960: 218). Крім простого підмета, був і складений, який виражався сполученням іменника в називному відмінку з іменником в орудному відмінку з прийменником *с*; сполученням числівника в називному відмінку з іменником у родовому

відмінку; сполученням прислівника числового значення з іменником в родовому відмінку (Безпалько 1960: 222).

Автори підручника «Історична граматики української мови» М.А. Жовтобрюх, О.Т. Волох, С.П. Самійленко та І.І. Слинко стверджували, що просте речення староукраїнської мови, як і давньоруської, будувалося за номінативним зразком. Тому основним засобом вираження підмета послідовно виступав називний відмінок іменних частин мови. Протягом староукраїнського періоду виробилися всі основні форми називного відмінка, що дійшли до нашого часу. Однак поряд із ними тривалий час зберігалися і деякі застарілі форми, а вже в давньоруський період функцію підмета почали виконувати й інші іменні частини мови – числівники, прикметники, займенники тощо. Використання деяких з цих форм, зокрема особових займенників, у староукраїнський період посилювалося (Жовтобрюх 1980: 265).

Докладне опрацювання Актової книги Житомирського гродського уряду 1611 року з огляду на її жанр та зміщені здебільшого різноманітні судові справи, що записував писар, засвідчує, що всі представлені речення, які цілком закономірно в основному є або складними, або простими ускладненими, містять різноманітні види присудків (Гримашевич 2022), натомість не зафіксовано жодного номінативного речення. Водночас низка синтаксичних конструкції не містить підметів з огляду на те, що на особу в досліджуваній період указували тогочасні форми дієслова.

Досить часто в пам'ятці фіксуємо підмети, виражені іменником загальною назвою в називному відмінку однини, значно рідше – множини: *урядникъ* (31)¹; *(с)леды* (31); *менованости* (31); *со(з)на(н)е* (38, 51, 105, 122, 123, 126, 137, 168, 169, 177, 181, 184, 190, 192, 198, 210, 211, 215, 221, 223, 234, 237, 248, 258, 259, 266, 267, 272, 279, 280, 282, 285, 287, 289, 297, 313, 314, 324, 326, 327); *протестацыя* (39, 213); *припозвы* (41); *жалоба* (43, 123, 125, 170); *реч* (43, 52, 167, 170 (2), 247); *ни(л)но(ст)* – (46); *в(с)ве(д)че(н)е* (46, 197); *справа* (45, 52); *козаки* (57); *тело* (58); *мужа(т)ки* (63); *девки* (63); *шкода* (63); *м[илост]* (64); *воло(стъ)* (66); *люди* (68), *люде* (38); *до(ч)ки* (68); *мае(т)ности* (68); (68); *рана* (77); *плечи* (84); *грабежи*. (88); *жи(д)* (98); *вповеданье* (39, 103, 197, 217, 232, 24); *мае(т)но(ст)* (33, 108, 193 (3), 199, 239); *небо(ж)чикъ* (108); *мальжонька* (117); *дети* (117); *квитъ* (125); *шля(х)тянька* (129); *сума* (131); *в(с)ве(т)ченье* (131); *ночь* (132); *ча(ст)* (133); *попель* (134); *мило(ст)* (136); *злочи(н)цы* (139, 224); *листъ (ли(ст))* (141, 143, 255, 341); *зати(с)* (31, 141, 142, 230, 246); *при(з)на(н)е* (151); *старо(с)та* (153); *кри(в)да* (163); *слуга* (161, 175, 189, 211, 235); *по(з)вы* (171); *па(л)ци* (177); *вбора* (188); *двери* (189); *кули* (196, 199); *ро(к)* (198, 247); *дорога* (199); *боки* (207); *потреба* (209, 227, 242); *хаты* (214); *жалобники* (216); *пото(м)кове* (223); *квитация* (231); *бра(т)* (239); *шабля* (236); *суд* (245); *кони* (261);

¹ У дужках подаємо номер сторінки, на якій зафіксовано слово; після них – кількість фіксацій на вказаній сторінці.

уря(д)никъ (262, 264); ксе(н)дзь (283); жона (290); голова (303); ведомо(ст) (38, 126, 242); позовъ (37, 72, 118, 121, 125, 152, 247, 285, 312) та ін.: Б(о)гъ высвя(д)чи мене (39); Присылал на врьдъ его к(р)л (46); ... абы тоє оповеда(н)е и жалоба его <...> была записана (75); ... рокъ обое(м) сторона(м) их мило(с)ть ку ро(с)праве припадае(т) (164).

Зауважимо, що з-поміж загальних назв найуживанішим є іменник *пан* із різним фонетичним оформленням, який супроводжує власна назва, що номінує цього пана: *п-нъ По(н)тко(в)ски(и)* (45); *п-нъ Дубро(в)ски(и)* (46); *панъ Яку(б) Рудзи(н)ски(и)* (48); *п-н Яковъ Лемешъ* (55); *его мл-(ст) п-нъ Стефа(н) Немири(ч)* (66); *п-нъ Крошни(ц)ки(и)* (75); *п-нъ Андре(и) Вели(ц)ки(и)* (76); *вопанъ Иванъ Во(л)кови(ц)ки(и)* и *панъ Фри(д)ри(х) Кгоровъски(и)* (96); *панъ Григоре(и) Пашковичъ* (101); *панъ Будишевъски(и)* (124); *панъ Стефанъ Немиричъ* (126, 127); *п-нъ Петръ Ча(р)нако(в)ски(и)* (129); *панъ Ада(м) Скля(р)ски(и)* (135 (2), 244); *па(н) Самуе(л) Го(р)носта(и)* (136); *па(н) Федо(р) Жа(ш)ко(в)ски(и)* (145); *панъ Гумени(ц)ки(и)* (153); *па(н) Еле(ц)* (155); *п-нъ Я(н) Абра(м) Бе(л)кеви(ч)* (158); *па(н) Багрино(в)ски(и)* (160, 161, 162 (2)); *па(н) Бе(л)кеви(ч)* (161 (2)); *па(н) Штафрия(н) Тишкеви(ч)* (173, 189, 225); *панъ Томашиъ Каве(ц)ки(и)* (179); *па(н) Каве(ц)ки(и)* (179 (2)); *па(н) Я(н) Поче(р)ни(ц)ки(и)* (183); *па(н) Якубъ Рудзи(н)ски(и)* (183); *п-нъ Алекса(н)де(р) Крошни(ц)ки(и)и* (187, 205); *п-нъ Бо(г)данъ Стрыбы(л)* (192, 196); *п-нъ Кры(ш)тофъ Ке(в)ли(ч)* (203); *п-нъ Кро(с)ни(ц)ки(и)и* (206); *п-нъ Миха(лъ) Сила Нови(ц)ки(и)* (208, 209); *п-нъ Миколи(ч) Законо(в)ски(и)* и *А(н)тонъ Ра(д)кеви(ч)* (214); *п-нъ Микола(и) Законо(в)ски(и)* (215); *п-нъ Ба(л)це(р) Лакго(в)ни(ц)ки(и)* (217); *п-нъ Тишъкеви(ч)* (219); *п-нъ Шимо(нъ) Малино(в)ски(и)* (224); *п-нъ Лукашъ Вито(в)ски(и)* (224, 230); *п-нъ Ча(р)нако(в)ски(и)* (231); *п-нъ Ба(л)це(р) Лакге(в)ни(ц)ки(и)* (231); *п-нъ Стефанъ Немири(ч)* (232); *п-нъ Стани(сла)в Заби(л)ски(и)* (235); *п-нъ Юре(и) Лясота* (239); *п-нъ Янъ Волови(ч)* (241); *п-нъ Стефа(н) Бесеки(р)ски(и)* (244); *п-нъ ма(р)тинъ Ви(р)бо(в)ски(и)* (249); *п-нъ А(н)дре(и) оги(н) Тишъкеви(ч)* (260); *п-нъ А(н)дре(и) Ждза(р)ски(и)* (264); *п-нъ Лодзи(н)ски(и)* (267); *па(н) Прокопъ Щение(в)ски(и)* (283); *па(н) Фри(д)ри(х) Тишкеви(ч)* (302, 325); *па(н) А(н)дре(и) Ю(р)еви(ч)* (315); *па(н) Защи(н)ски(и)* (316); *па(н) Ю(р)еви(ч) Скору(л)ски(и)* (317); *па(н) Я(н) Соколо(в)ски(и)* (317); *па(н) Ян Миански(и)* (340): ... *писа(л) и присылалъ пан Яку(б) Рудзи(н)ски(и)* ... (48); *Передо (м)ною, Григоро(м) Кочуро(в)ски(м) по(д)старости(м) житомі(р)ски(м), по(с)танови(в)ши ся очеви(с)то шляхе(т)ны(и) е(г)о мл(с)ти па(н) Ян миански(и) именъе(м) е(г)о мл(с)ти п-на ко(н)драта Хре(б)товича з Богурина шповеда(л) и све(т)чи(л)о на е(г)о мл(л). п-на адама оллизара Волчковича, ротмистра е(г)о к(р). Мл(с)ти тьми слови* (340).

Крім загальної назви, у досліджуваній пам'ятці підмет виражається й власною назвою – ім'ям разом із прізвищем або значно рідше: *Ада(мъ) Пе(т)ровски(и)* (37, 168, 171, 311, 312, 313, 314); *Пашкеви(ч)* (62); *Стефа(н) Немири(ч)* (38); *Григоре(и) Пашкови(ч)* (63); *Маруша Пашкевичова* (128);

Тимошъ Фе(д)ченъко Слодо(в)ни(к) (136); *Лев Богушеви(ч) Лукоши(н)ски(и)* (154, 155, 284, 327); *Паве(л) Боро(в)ски(и)* (165); *Я(ц)ко Накрива(л)ски(и)* (165); *Нау(м) Иванович* (181); *Я(н) остро(в)ски(и)* (178); *Андре(и) Дерен(ч)е(в)ски(и)* (190); *Я(н) Леци(н)ски(и)* (197); *Дени(с) Забо(в)ски(и)* (198); *Ива(н) Ру(д)ницъки(и)* (210, 213); *Да(х)но Бу(т)римо(в)ски(и)* (237); *Юре(и) Бале(н)товичъ* (248); *Тара(с) ѡпарипе(с)ки(и)* (257, 258); *Пе(тр) Коте(л)ни(ц)ки(и)* (267); *И(з)на(т) Кале(н)ски(и)* (278); *Тома(ш) Бушко(в)ски(и)* (285, 287); *Богушъ Благано(в)ски(и)* (133, 169, 289, 339, 343); *Ма(р)ци(н) Кга(в)ро(н)ски(и)* (346); *Кры(ш)тофъ Борушъко(в)ски(и)* (147, 282, 329, 331, 358, 359, 360); *Аньдре(и) Беренъчевъски(и)* (133, 153, 164, 167, 296, 299, 300); *Я(н) Выши(н)ски(и)* (175, 176, 272, 288, 297, 301, 324, 328); *Василе(и) Со(с)ни(ц)ки(и)* (137, 188, 233, 243, 246); *Иванъ Ло(з)ка* (120, 121, 122, 279, 294); *Да(х)но Бу(т)римо(в)ски(и)* (220, 222); *Катерина* (31); *Тимоша* (77); *Мишка* (85).

Досить часто простий підмет у досліджуваній Актовій книзі цілком закономірно був виражений займенником, передовсім першої особи однини. Це зумовлено насамперед жанром пам'ятки, оскільки кожную судову справу фіксував писар, який неодмінно мав себе назвати, тому в таких реченнях після підмета я обов'язково спостерігаємо наявність авторства цього я. Водночас скаржники теж мали себе іменувати, щоб писар міг зафіксувати дані, то вони теж уживали цей займенник із подальшою конкретизацією. Це підтверджує думку дослідників історичного синтаксису про те, що підмет – особовий займенник першої і другої особи однини і множини в давньоруській мові вживався тоді, коли він виступав носієм логічного наголосу, що бувало при необхідності навмисного виділення суб'єкта або при протиставленні його іншому суб'єктові. Пізніше вживання особового займенника у функції підмета поширюється, що пояснюється, можна думати, процесом вирівнювання конструкцій: впливом конструкцій, у яких підмет вживався раніше. Приклади вживання підметів – особових займенників першої та другої особи, не викликаних потребами логічного наголосу чи протиставлення, як початок процесу поширення особових займенників у функції підмета трапляються вже і в давньоруській мові (Безпалько 1960: 223). У досліджуваній пам'ятці фіксуємо навіть по кілька таких підметів на одній сторінці: *Я* (5, 7, 10, 37, 40, 43, 44, 47, 52, 57, 67, 71, 78, 84, 95, 98, 99 (2)², 103, 115, 122 (2), 123, 124 (2), 125, 129, 130, 133, 136, 137, 138 (3), 140, 144, 145, 147, 148, 150, 151, 152, 153, 154, 156, 157, 159, 160, 162, 163, 164, 165, 168 (2), 169 (2), 173, 176, 179, 181(2), 183(3), 188(2), 190, 191 (4), 197, 198, 204, 206, 210 (2), 213, 219 (2), 220 (2), 222, 224 (4), 225, 233, 237, 238, 239, 241, 243, 244, 246, 248, 250, 252, 255(2), 256, 257, 258, 262, 264, 265, 267, 272, 278, 282, 285 (2), 287, 288, 289 (2), 294, 296, 297, 299, 300, 301, 318, 320, 324, 326, 327, 328 (2), 327, 329, 331, 339, 343, 344 (2), 345, 347, 348, 349 та ін.: *Я, преречоны(и) возны(и) <...> положишемъ позо(в)* (40); *И на то я, во(з)ны(и), даломъ то(т) мо(и) квитъ* (44); *Я, Тара(с)*

² У дужках подаємо кількість уживань на вказаній сторінці.

Опарипе(с)ки(и), во(з)ны(и) енера(л) воево(д)ства Кие(в)ского, со(з)наваю ты(м)ъмоимъ квитомъ... (47); ... я, енера(л) во(з)ны(и) <...> дало(м) се(с) кви(т) по(д) печат(т)ю... (52); Тогда я, во(з)ны(и), по(с)полу (с) тою шля(х)тою, приехаломъ до того двора... (78); Я(м) з уряду моего придаць на то... (136); Я, А(н)дре(и) Бере(н)чо(в)ски(и), енера(л) во(з)ны(и) зе(м)ли кие(в)ское(...) (168); Я, Лев Богушеви(ч) Лукоши(н)скии, во(з)ны(и) енера(л) воево(д)ства Кие(в)ско(г)о, Браславского, со(з)навам ты(м) мои(м) квито(м.)... (327).

Значно рідше спостерігаємо підмети, виражені іншими займенниками: *о(н), онъ (108, 208, 235, 238, 261, 263, 272); она (221); оно (181); они (136, 164, 196, 209); которы(и) (35, 58, 104, 109, 127, 128, 130, 136, 138, 145, 216, 221, 231, 238); которая (121, 141, 155, 219, 227, 325); которые (45, 54, 81, 101, 122, 123, 124, 125, 127, 130, 138, 150, 157, 174, 178, 236, 238); которое (121, 129, 132, 140, 176); сами (196, 209); ни(х)то (191, 315); што (46, 130, 284); што(м) = який (134); мное (75); яко (=які) (111); все (86, 141, 158, 214); ка(ж)ды(и), кежды (147, 148); са(м), самъ (76, 91, 108, 173); мы (83, 104, 142): А та(к)ъ мы, во(з)ные, што е(с)мо видели змо(р)дованье и (з)битье того слуги пана Шникаво(го), за о(с)ветьченье(м) его милости, дали есмо се(с) нашиъ квит (с) печатъми и (с) по(д)писо(м) вла(с)ны(х) рукъ наши(х), писанъ у Житомиру (83); ... тые крычали ... (68); ... которы(х) онъ самъ имена и про(з)вища знае(т) (76); Которы(и) е(г)о м(л) я(с)неве(л)мо(ж)но(г)о пана крако(в)ского позывае(т) и припозывае(т) (166).*

Спорадично прості підмети в Актах Житомирського гродського уряду 1611 року виражені числівником, зокрема й порядковим субстантивованим: *Вдинъ (31); други(и) (31; не(р)ши(и) (120); оба(д)ва (138); трети(и) (37); че(т)ве(р)ты(и) (37): и(ж) есми обадва были на тымъ, а бы(с)ми забили Малиновського, слугу пана ... (138), субстантивованим дієприкметником: о(п)оведа(н)е (80); учиненое (42): Писанъ в Житомиру которое то о(п)оведа(н)е пана Анъдрея Во(и)ны, та(к)ъ же и со(з)на(н)е во(з)ного до кни(г) за(м)ку го(с)пода(р)ского Житоми(р)ского принято и вписано е(ст) (80).*

Як засвідчила вибірка матеріалу, складені підмети писарі використовували досить рідко. Зокрема, фіксуємо поодинокі приклади функціонування так званого соціативного підмета: *Лемешъ з ма(л)о(ж)о(н)кою своею Пала(г)ею Ходыча(н)кою... (38); ... я с п-номъ Петро(м) Ви(л)го(р)скимъ и з ы(н)шими помо(ч)никами (38); во(з)ны(и) (с) шля(х)тою (78).*

Зрідка відзначаємо й складені підмети іншої структури, до складу яких входять числівники, що зумовлено офіційно-діловим стилем пам'ятки та судовими справами, представленими в ній, адже саме за допомогою числівників писар передавав кількість награваного, складених документів тощої: *чл-вка се(м)ьдесятъ (68); тисеча возовъ (79): А тые вси петънадъцать по(з)вовъ... (92); Писаные тые оба(д)ва по(з)вы по особы поменены (244).*

Отже, спостереження за способом вираженням головних членів речення в Актовій книзі Житомирського гродського уряду дають підстави

стверджувати, що підмет у XVII ст. найчастіше виражався іменником загальною назвою (у називному відмінку однини або в множини) чи власною, а також займенником (найчастіше особовим займенником першої особи однини – я, рідше – третьої особи однини та множини чи відносним, числівником (найчастіше субстантивованим порядковим), спорадично – субстантивованим дієприкметником. Складені підмети писарі вживали теж досить зрідка, що зумовлено, очевидно, особливостями документального ведення судових справ, хоча спорадично видзначаємо складені підмети з компонентом числівником, який указував на кількість пограбованого чи документів, які писар склав із порушеної справи. Загалом проаналізована система вираження підмета в Актовій книзі Житомирського гродського уряду 1611 року підтверджує загальну тенденцію функціонування цього головного члена речення в означений період староукраїнської мови в пам'ятках офіційно-ділового стилю, демонструє тяглість від киеворуського періоду до сучасності.

ЛІТЕРАТУРА

- Безпалько О.П. 1960. Нариси з історичного синтаксису української мови. Київ: Державне учбово-педагогічне товариство «Радянська школа».
- Гримашевич Г. 2007. Одяг поліщука-шляхтича у XVI–XVII ст. (за матеріалами актових книг Житомирського гродського уряду). *Волинь – Житомирщина: історико-філологічний збірник з регіональних проблем*. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. Вип. 17. 149-158.
- Гримашевич Г.І. 2022. Способи вираження присудка в Актовій книзі Житомирського гродського уряду 1611 року. *Філологічний часопис*. Умань. Вип. 2 (20). 27-35.
- Гула Л. 2015. Назви грошей у мові актових книг Житомирського міського уряду XVI–XVII століть. *Волинь – Житомирщина: історико-філологічний збірник з регіональних проблем*. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. Вип. 26. 84-87.
- Жовтобрюх М.А., Волох О.Т., Самійленко С.П., Слинько І.І. 1980. Історична граматика української мови Київ: Видавниче об'єднання «Вища школа».
- Крижанівська О. 2010. Числівникові форми в «Актовій книзі Житомирського гродського уряду 1611 року». *Волинь – Житомирщина: історико-філологічний збірник з регіональних проблем*. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. Вип. 22 (1). 93-99.
- Матвієнко А.М., Мойсієнко В.М. упоряд. 2002. Актова книга Житомирського гродського уряду 1611 року. Житомир.
- Мойсієнко В. М. 2002. Актова книга Житомирського гродського уряду 1611 року (передмова). *Актова книга Житомирського гродського уряду 1611 року*. Житомир. 5-20.
- Титаренко В. 2004. Лексичні формули в «Актовій книзі Житомирського гродського уряду 1611 року». *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. Львів. Вип. 34. 39-45.
- Титаренко В. 2011. Назви одягу німецького походження в північноукраїнських пам'ятках XVI–XVII ст. (на матеріалі текстів ділового стилю). *Філологічний*

вісник Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.
Умань. Вип. 1. 159-166.

Ящук Л. 2019. Трилексемні антропонімні формули в пам'ятках Житомирщини XVI–XVII ст. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філологічні науки.* Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. Вип. 90. 69-75.

Ящук Л. 2020. Прізвищеві назви Житомирщини XVI–XVII ст. із посесивно-патронімними суфіксами -ов- / -єв-, -ин-. *Волинь – Житомирщина: історико-філологічний збірник з регіональних проблем.* Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. Вип. 22. 111-118.

Способи вираження підмета в пам'ятці офіційно-ділового стилю «Актова книга
Житомирського гродського уряду 1611 року»

У статті проаналізовано способи вираження підмета в пам'ятці офіційно-ділового стилю початку XVII ст. «Актова книга Житомирського гродського уряду 1611 року», до якої увійшли різноманітні судові документи. Метод суцільної вибірки досліджуваного матеріалу дає підстави стверджувати, що найуживанішими способами вираження підмета цілком закономірно є іменник загальна назва у формі однини й множини та власна назва, а також займенник, особливо займенник першої особи однини *я*; спорадично відзначаємо прості підмети, виражені числівником, субстантивованим дієприкметником, іншими займенниками. Зрідка фіксуємо складені підмети. Проаналізована система вираження підмета в Актівій книзі Житомирського гродського уряду 1611 року підтверджує загальну тенденцію функціонування цього головного члена речення в означений період староукраїнської мови в пам'ятках офіційно-ділового стилю, демонструє тяглість від киеворуського періоду до сучасності.

Ключові слова: Актова книга Житомирського гродського уряду 1611 року, пам'ятка офіційного ділового стилю, підмет, способи вираження.